

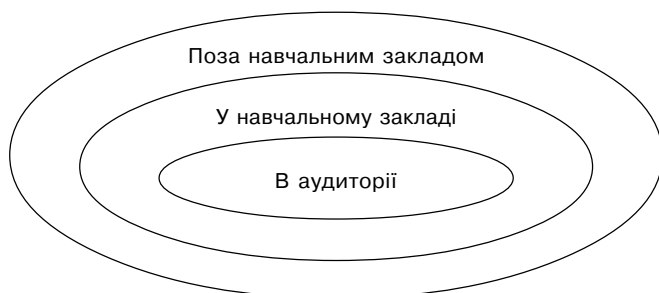
Рефлексивний аналіз процесу викладання японської мови як засіб підвищення його ефективності

Безперечним є факт, що японська мова і методи її викладання знаходяться у стані невинного розвитку, модернізації і трансформації, і тому діяльність викладача японської мови має включати в себе не лише безпосереднє викладання, але й неперервне навчання і самовдосконалення. І це означає як поглиблення знань з граматики і лексики японської мови, читання літератури в оригіналі, дослідження найсучасніших тенденцій та змін у мові, так і зустрічі з іншими викладачами, а також участь у наукових конференціях. Крім того, викладач має постійно «навчатися» у студентів, тобто вдосконалювати своє вміння аналізувати їхні потреби, індивідуальні особливості, шукати найефективніші прийоми навчання.

Саме тому викладач японської мови не може замикається в межах свого навчального закладу, він має постійно обмінюватись досвідом з іншими викладачами, відвідувати всеукраїнські й міжнародні конференції з питань викладання японської мови, періодично проходити педагогічне і мовне стажування в Японії, якомога більше спілкуватися з носіями японської мови. Лише за таких умов він може ефективно виконувати свої функції на високому методичному і педагогічному рівні. Отже, діяльність викладача японської мови складається із трьох головних взаємопов'язаних сфер: діяльність в аудиторії, діяльність в рамках навчального закладу, діяльність у суспільстві (див. схему 1) [11, с. 4].

Схема 1

Сфери діяльності викладача японської мови

На думку фахівців Японської фундації, діяльність якої спрямована на методичне забезпечення викладання японської мови, його модернізацію та підвищення кваліфікації викладачів японської мови в усьому світі, вдосконалення викладання японської мови має відбуватися у двох головних напрямках. Першим з них є здобуття викладачем нових знань, вмінь та навичок щодо японської мови і сучасних методів її викладання. Воно може здійснюватись за допомогою ознайомлення з педагогічною і методичною літературою, участі у наукових конференціях і науково-методичних семінарах, стажування з метою підвищення кваліфікації.

Другим, не менш важливим напрямом вдосконалення викладання японської мови, є рефлексивний аналіз викладачем процесу і результатів власної педагогічної діяльності. Саме такий самоаналіз створює найкращу мотивацію для вдосконалення викладання, оскільки дозволяє виявити проблемні моменти власної педагогічної діяльності, з'ясувати їх причини і намітити план необхідних змін. Таким чином, процес вдосконалення викладання японської мови набуває вигляду неперервного циклу, кожен з елементів якого є його невід'ємною і необхідною частиною. (див. схему 2) [12, с. 2].

Схема 2.

Рефлексивний аналіз і вдосконалення педагогічної діяльності як неперервний цикл

У межах даної статті ми хочемо зосередити увагу саме на другому напрямі вдосконалення викладання японської мови, а саме **рефлексивному аналізі викладачем процесу і результатів власної педагогічної діяльності**. Від точності цього аналізу залежить можливість правильно ідентифікувати проблемні моменти викладання, розглянути різні можливості їх подолання та обрати найефективніші з них. Навіть найуспішніший досвід викладання не може бути стовідсотково ефективним у будь-якій ситуації з будь-якими студентами, а отже його необхідно постійно модифікувати в залежності від індивідуальних та загальних особливостей учнів. Також постійні зміни у суспільстві і в методах викладання японської мови змушують викладача аналізувати відповідність власної педагогічної діяльності сучасним вимогам і займатися самовдосконаленням.

Важливими особливостями сучасного мінливого суспільства є неймовірна рухомість елементів його політичної і соціальної структури, перевага інноваційних процесів, зростаючий темп змін у всіх сферах життя, становлення його нової якості. Завдяки розвитку глобальних інформаційних технологій наступив момент, коли вчитель вже не може виступати лише в якості джерела знань. Його роль значно поглиблюється і трансформується, включаючи в себе аспекти фасилітації [1, 3, 4, 10], тобто сприяння позитивному розвитку і саморозвитку особистості учнів. Відповідно змінюється і роль викладача іноземної мови, зокрема японської.

На сучасному етапі цілі вивчення японської мови у вищих навчальних закладах різних країн світу змінилися, стали більш практичними. Значна частина студентів планує вступ до магістратури або аспірантури в Японії, а також працевлаштування у цій країні. Крім того, більшість студентів бажає глибоко пізнати культуру Японії, зрозуміти менталітет японської нації. Відповідним чином змінюється як зміст підручників з японської мови, так і різноманітний додатковий навчальний матеріал. Технічні новинки також впливають на процес викладання японської мови. За кілька останніх десятиріч касетні магнітофони і CD-плеєри, відео і DVD програвачі, комп'ютери різних поколінь швидко змінювали один одного, і викладач мав швидко зорієнтуватися у цих змінах і зрозуміти свої нові можливості.

Для того щоб проаналізувати зміни, з якими стикається викладач японської мови протягом своєї діяльності, і зробити відповідні висновки, фахівці Японської фундації пропонують викладачам відповісти на кілька запитань, спрямованих на порівняння ситуації на початку власної викладацької діяльності і у теперішній час. Відповіді для зручності можна занести до таблиці, приклад якої ми наводимо нижче (див. таблицю 1) [12, с. 6]. Усвідомлення таких змін є дуже важливим для підвищення ефективності викладання японської мови. Особи, викладацький досвід яких не перевищує п'яти років, можуть згадати процес власного навчання або порадитися з більш досвідченими колегами.

Таблиця 1.

Аналіз змін у діяльності викладача японської мови

	Раніше	Зараз
Особливості студентів (вік, рівень тощо)		
Цілі навчання		
Захоплення студентів		
Підручники		
Додаткові матеріали, технічні засоби		
Можливість чути і застосовувати японську мову поза аудиторію		
Інше		

На наш погляд, зміни у процесі викладання японської мови у ВНЗ України, які відбулися за останні 5-10 років, є досить значними. Наведемо приклад порівняльної таблиці, заповненої нами на основі власного педагогічного досвіду.

Таблиця 2.

Зміни у процесі викладання Японської мови у ВНЗ України за останні 10 років

	Раніше	Зараз
Особливості студентів (вік, рівень тощо)	17-35 років У більшості першокурсників був відсутній досвід вивчення японської мови. З 1 по 4 курс студенти мали переважно початковий рівень. Лише окремі студенти 5 курсу досягали середнього рівня знання мови. Досягнення високого рівня було можливим лише після річного стажування в Японії, у той період досить важкодоступного.	17-22 роки У більшості першокурсників відсутній досвід вивчення японської мови, проте за 1-й рік навчання більша частина з них досягає початкового рівня (N4), за 2-3 роки – середнього (N3), і за 4-5 років – високого рівня (N2) та професійного рівня (N1). Річне стажування в Японії і навчання за іншими програмами стало значно доступнішим.
Цілі навчання	Переважно сподівання на подальшу роботу в українських організаціях, діяльність яких пов'язана з Японією, або на викладання японської мови у школах і ВНЗ.	Прагнення роботи із застосуванням японської мови за кордоном (у тому числі в Японії), подальшого навчання за кордоном, наукових досліджень. Участь у екзаменах на рівень знання японської мови і конкурсних навчальних програмах.
Захоплення студентів	Японська література, кінофільми, пісні.	Аніме, манга, спілкування в Інтернеті, каліграфія, японські танці, східні бойові мистецтва.
Підручники	Переважно російські (Головнін А.І., Нечаєва А.Т. тощо). При наявності японського підручника – використання його у якості єдиного базового. Для студентів робилися копії.	Переважно японські. Кожен студент має екземпляр базового підручника. Поширення є застосування крім основного підручника значної кількості додаткових матеріалів в залежності від потреб студентів.
Додаткові матеріали, технічні засоби	Малодоступність додаткових матеріалів. У якості ТЗН використовувалися переважно касетні магнітофони і VHS-програвачі.	Широка доступність різноманітних додаткових матеріалів. Використання у навчальному процесі комп'ютерів, мережі Інтернет, DVD-програвачів і т.п.
Можливість чути і застосовувати японську мову поза аудиторію	Обмежена фільмами та аудіозаписами, а також епізодичними контактами з носіями мови.	Значно розширена завдяки Інтернет, супутниковому телебаченню, присутності у ВНЗ волонтерів з Японії, розширенню діяльності Японського культурного центру.
Інше	Був відчутним переважно середній рівень мотивації студентів до вивчення японської мови.	Існує чіткий розподіл на студентів з високою мотивацією, переважно націлених на виїзд за кордон, і студентів з низькою мотивацією, викликаною труднощами працевлаштування японців в Україні.

Аналіз кількох проведених занять з японської мови, здійснений на основі контрольного списку

Дата	16.02	19.02
Зміст заняття	Підручник 皆の日本語 2 Урок 38	Підручник 皆の日本語2 Урок 39
1. Чи було заняття вдалим?	Так. Рольова гра пройшла за планом	Не зовсім. На відповіді на запитання студентів пішло більше часу, ніж планувалося.
2. Чи були повністю досягнуті цілі заняття?	Одна пара студентів не встигла закінчити рольову гру.	Не вистачило часу на заплановану дискусію.
3. Чи всі студенти брали активну участь у занятті?	Так	Так
4. Чи було заняття цікавим для студентів?	Так	Так. Було багато додаткових запитань про стиль життя японців.

Проаналізувавши дані записи, можна зробити висновок, що, попри загальну успішність і цікавість занять, у викладача існує певна проблема з плануванням навчального часу, на яку варто звернути увагу для підвищення ефективності процесу викладання.

Наступним методом аналізу процесу викладання є *рефлексивний щоденник*. На відміну від попереднього методу, коли викладач відповідає на серію заздалегідь складених запитань, у випадку використання рефлексивного щоденника викладач у вільній формі занотовує власні думки і спостереження з приводу проведеного заняття. Приблизний план запису може виглядати так:

- 1) що саме викладалося під час заняття;
- 2) які спостереження зробив викладач;
- 3) які проблемні моменти він може виділити.

Записи у щоденнику можна робити як регулярно (наприклад, раз на тиждень), так і лише у випадку виникнення незвичайних позитивних або негативних моментів.

Наведемо приклад зробленого нами запису у рефлексивному щоденнику про проведене зі студентами четвертого курсу заняття з японської мови:

Дата XXXX

Тема заняття «Переваги і недоліки сучасної комп'ютерної техніки». Заняття складалося з п'яти етапів: 1) введення нової лексики, що стосується сучасних технічних засобів; 2) аудіювання за темою заняття; 3) читання тексту «Комп'ютерна мрія»; 4) відповіді на запитання за змістом тексту; 5) дискусія про переваги й недоліки використання комп'ютерів у нашому житті.

На першому етапі нова лексика зацікавила студентів, проте її велика кількість і складність їх децю приголомшила. Частково допомогла вирішити проблему гра «снігова куля» (студенти по черзі будують ланцюжок з нових слів) і вправа на побудову речень із новими ЛО.

Другий етап, аудіювання, пройшов дуже вдало. Рівень складності аудіотексту відповідав можливостям студентів. Вони активно брали участь у виконанні післятекстових завдань і переказі тексту у парах, що ефективно сприяло закріпленню нових ЛО.

Звичайно, наші спостереження щодо змін у процесі викладання японської мови можуть бути дещо суб'єктивними, проте вони дозволяють визначити їх основні тенденції: практичну спрямованість навчання, більшу інформаційну і технічну забезпеченість навчального процесу, його високу інтенсивність і можливість адаптації методів викладання до потреб та особливостей конкретних студентів.

Перейдемо безпосередньо до способів системного рефлексивного аналізу викладачем японської мови власної педагогічної діяльності і виокремлення її позитивних і проблемних моментів. На даному етапі аналіз педагогічної літератури дозволив нам виділити п'ять головних методів такого аналізу [10, 12, 13]:

1. Контрольні списки.
2. Рефлексивні щоденники занять.
3. Анкетування студентів.
4. Стенограми, відео та аудіозаписи занять.
5. Взаємовідвідування занять колегами.

Зупинімося детально на кожному з цих методів. Перший метод передбачає об'єднання найважливіших аспектів, що стосуються заняття з японської мови, у контрольний список, який викладач може заповнити після проведення заняття, що дозволить скласти якнайповнішу картину його успішності. Наведемо орієнтовний перелік можливих пунктів контрольного списку [12, с. 20]:

- Чи вдалим було заняття?
- Чи отримали студенти передбачені цілями даного заняття знання, вміння і навички?
- Чи відповідало заняття потребам студентів?
- Чи була складність заняття адекватною?
- Чи всі студенти брали участь у занятті?
- Чи стимулювався у студентів під час заняття інтерес до вивчення японської мови?
- Чи достатньою була попередня підготовка викладача до заняття?
- Чи зрозумілими були вказівки та пояснення викладача?
- Чи треба було застосувати інші прийоми і методи викладання, замість тих, що були застосовані?
- Чи вмотивованим було застосування навчальних матеріалів і технічних засобів?

Відповідати на запитання можна як за допомогою так/ні, так і обравши шкалу оцінювання наявності кожного з обраних аспектів, наприклад, від 1 до 5. Для більшої ефективності й достовірності такий аналіз варто проводити регулярно і для зручності заносити результати у таблицю, де по вертикалі будуть розташовані питання контрольного списку, а по горизонталі – дати проведення занять. Регулярне застосування контрольного списку дозволить віднайти у власній педагогічній діяльності такі позитивні і негативні моменти, що повторюються, а отже зрозуміти тенденції та особливості власного стилю викладання і внести до нього необхідні корективи. Нижче ми наводимо приклад частини заповненої викладачем японської мови таблиці на основі контрольного списку, самостійно створеного ним відповідно до його власних потреб [12, с.29-30]:

Третій етап, читання, пройшов у цілому вдало. Проте для двох студентів, рівень знань яких є нижчим за решту групи, читання виявилось досить складним і зайняло більше часу.

Під час четвертого етапу, відповідей на запитання за змістом тексту, усі студенти проявляли активність, проте більшість з них під час формулювання відповідей користувалася текстом підручника, що свідчить про недостатньо впевнене володіння новими ЛО.

П'ятий етап, дискусія, пройшов дуже жваво і викликав у студентів багато емоцій. Більшості вдалося самостійно висловити свої думки на запропоновану тему. Проте двох найслабших студентів у групі майже не виявляли активності під час обговорення.

Висновок: При наявності великої кількості нових ЛО варто виділяти головні з них і звертати на них особливу увагу для використання в активному словниковому запасі, при цьому решта потрапляє у пасивний словниковий запас. Для перевірки засвоєння нових ЛО на наступному занятті варто ще раз запропонувати студентам відповіді на запитання за даною темою без використання підручника. На слабших студентів треба звертати більше уваги при введенні нової лексики і під час виконання передтекстових вправ, а також залучати їх до спільної дискусії за допомогою додаткових запитань.

Щодо **анкетування** студентів воно також є дуже ефективним методом збору матеріалів для рефлексивного аналізу. За допомогою анкетування можна вивчати думку студентів щодо їхніх потреб і цілей курсу японської мови (до проведення курсу), щодо результатів навчального курсу і найяскравіших вражень (після проведення курсу), а також щодо ефективності кожного конкретного заняття і окремих прийомів навчання. Форма і зміст анкет можуть бути дуже різноманітними. Найтрадиційнішою формою є серія запитань з варіантами відповіді або відкритою відповіддю. В залежності від цілей анкетування і рівня знань студентів анкету можна пропонувати японською або українською мовами. Рішення щодо анонімності анкет залежить передусім від цілей і форми анкетування. Якщо студентам пропонується висловити свою думку щодо ефективності або неефективності форм і методів навчання та оцінювання, обраних викладачем, таке анкетування варто проводити анонімно.

У даній статті ми хочемо навести приклад створеної нами анкети для попереднього дослідження особистості студентів ВНЗ, які вивчають японську мову, їхнього досвіду навчання, ставлення до японської мови і процесу її вивчення, а також їхніх потреб і побажань. На наш погляд, таке анкетування має проводитись на першому занятті з даною групою студентів, оскільки роль викладача іноземної мови на сучасному етапі полягає насамперед у з'ясуванні потреб студентів і ретельному вивченні ситуації навчання [6, 9]. На відміну від учителя у школі, досить суворо обмеженого вимогами навчальної програми, викладач ВНЗ має, як правило, більшу свободу і може, якщо це необхідно, адаптувати свій стиль викладання до конкретних особливостей студентів даної групи, їхніх потреб і побажань.

Для студентів 1-3 років навчання анкета має пропонуватися рідною мовою, а починаючи з 4 року – японською. Проте якщо у студентів у процесі заповнення анкети виникають запитання щодо використаної в ній лексики, викладач має бути готовим на них відповісти.

ЗРАЗОК АНКЕТИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ СТУДЕНТІВ ЯПОНІСТІВ

1. З якої причини ви вирішили вивчати японську мову?		
2. Яку роботу ви плануєте виконувати після закінчення навчання?		
3. Чи відвідували ви Японію? Якщо так, то коли і протягом якого часу?		
4. Японська мова є для вас:	дуже складною ☐	складною ☐
	легкою ☐	помірно складною ☐
	дуже легкою ☐	
5. Де, коли і протягом якого часу ви раніше вивчали японську мову?		
6. За якими підручниками ви займалися?		
7. Чи доводилося вам проходити JLPT (Japanese Language Proficiency Test)? Який рівень ви маєте?		
8. Чи хочете ви скласти JLPT у цьому році?		
9. Чи плануєте ви вступати до магістратури?		
10. Чи доводилося вам проводити лінгвістичні дослідження? На яку тему?		
11. Що ви зазвичай робите японською мовою? (можна обрати декілька відповідей)		
дивлюся фільми ☐	розмовляю ☐	
читаю книжки ☐	працюю ☐	
користуюся Інтернетом ☐	читаю манга ☐	
слухаю пісні ☐	пишу повідомлення ☐	
інше ☐		
12. Що складає для вас найбільші проблеми під час вивчення японської мови і найбільше потребує вдосконалення? (можна обрати декілька відповідей)		
читання ☐	аудіювання ☐	
діалогічне мовлення ☐	граматика ☐	
монологічне мовлення ☐	написання творів ☐	
інше ☐		
13. Що можна вважати вашою сильною стороною? (можна обрати декілька відповідей)		
читання ☐	аудіювання ☐	
діалогічне мовлення ☐	граматика ☐	
монологічне мовлення ☐	написання творів ☐	
інше ☐		
14. Чи цікавитеся ви японською культурою? Чим саме?		
15. Чого ви очікуєте від курсу японської мови?		
16. Які прийоми переважали у вашому попередньому навчанні японської мови? (можна обрати декілька відповідей)		
читання і переклад ☐	граматичні вправи ☐	
вправи в аудіюванні ☐	презентації ☐	
написання творів ☐	диктанти ☐	
мовленнєві вправи а) у парах б) у групах ☐		
ігрові вправи ☐	інше ☐	
17. Які прийоми викладання ви вважаєте найефективнішими?		
18. Чи маєте ви такі технічні засоби:		
CD-програвач ☐	комп'ютер ☐	
DVD-програвач ☐	зв'язок з Інтернет ☐	

Наш досвід свідчить про те, що після заповнення студентами анкети корисним є спільне обговорення з ними її результатів. Це допомагає студентам проаналізувати власний досвід вивчення японської мови, виділити його позитивні і негативні моменти та порівняти його з досвідом інших студентів. Викладач також може поділитися своїм досвідом, що сприятиме виникненню атмосфери відкритості і співпраці між ним і студентами. На 4-5 курсі розуміння питань анкети, запро-

понованої японською мовою, є додатковим засобом діагностики рівня володіння нею у студентів.

Тепер наведемо приклад анкети, яка може бути запропонована студентам після проведення навчального курсу з японської мови. Дана анкета була створена спеціалістами Японської фундації [12, с. 23]:

1. Чого ви навчилися під час занять з японської мови у цьому семестрі?
2. Який матеріал (яке заняття) запам'ятався вам найбільше?
3. Вкажіть той вид діяльності на заняттях, який був для вас найефективнішим і найцікавішим.
4. Якщо у вас є запитання або побажання до викладача, напишіть їх, будь ласка.

Особливістю цієї анкети є той факт, що відповіді на запитання є відкритими і потребують від студентів деякого часу і зусиль, щоб згадати й описати найяскравіші моменти навчального курсу. Для полегшення завдання і зменшення часу на анкетування можна скористатися іншими його формами, наприклад, анкетною з готовими варіантами відповідей або шкалою, на якій студентам пропонується позначити рівень досягнення кожної з цілей, поставлених на початку навчального курсу.

У випадку анкетування після проведеного заняття варто обмежитися невеликою кількістю запитань рідною мовою, які дали б студентам можливість вільно висловити свою думку. Наприклад:

1. Що ви можете сказати з приводу сьогоденного заняття?
2. Чи залишилося для вас щось незрозумілим?
3. Чи є у вас запитання або побажання?

Якщо викладач регулярно проводить анкетування після занять, на наступному занятті він має можливість відповісти на запитання студентів і пояснити незрозумілі моменти, що сприяє встановленню між ними відкритих довірчих стосунків. Для студентів анкетування також стає гарною нагодою проаналізувати власний досвід вивчення японської мови, власні досягнення, проблеми, активність у навчальному процесі.

Стенограми, відео та аудіозаписи занять допомагають викладачу побачити збоку свою діяльність під час занять та об'єктивно її оцінити. Запис, наприклад, дозволяє зробити висновки про те, чи дійсно заняття проводиться виключно японською мовою, чи розмовляють учні більше, ніж викладач, чи висловлюються під час заняття лише одні й ті ж самі учні тощо. Проаналізувавши записи, викладач може, зокрема, продумати, як за допомогою ілюстративних матеріалів створити більше реальних ситуацій спілкування японською мовою під час занять.

Під час перегляду або прослуховування записів варто звернути увагу на такі аспекти:

1. Чи є вказівки викладача зрозумілими для студентів?
2. Якою є реакція викладача на помилки студентів?
3. Чи використовує викладач слова-паразити?
4. Чи достатньо активним є кожен студент під час заняття?

Такий аналіз безперечно допоможе викладачу покращити свій стиль викладання і зробити його найефективнішим для студентів. Для цієї ж мети можна використувати і стенограму занять. Проаналізувавши стенограму, викладач може зробити висновок про достатність або недостатність кількості вправ, активність кожного студента у групі, достатність і зрозумілість власних вказівок і пояснень тощо.

Останній метод рефлексивного аналізу, *взаємовідвідування занять колегами-викладачами*, дає можливість дізнатися про такі аспекти власного стилю викладання, які раніше залишалися непоміченими (напр., з'ясувати причини втрати часу на занятті, неефективності окремих вправ, пасивності студентів), або отримати відповіді на конкретні запитання з приводу ефективності певних методів і прийомів викладання. Важливо після відвідання заняття колегами виділити час для його спільного обговорення. Одне й те ж заняття може викликати у кількох спостерігачів дуже різні думки і коментарі, і для викладача важливо виокремити з них ту інформацію, яка допоможе йому зробити свій стиль викладання більш ефективним. Щоб зробити обговорення більш конкретним, можна запропонувати спостерігачам заповнити після перегляду заняття контрольний список, наведений нами вище, і порівняти заповнені ними списки зі своїм власним. Необхідно зазначити, що метод взаємовідвідування занять колегами може бути ефективним лише за умови існування між ними стосунків довіри, відкритості і співпраці. Це допоможе уникнути у викладача і студентів відчуття напруги під час заняття і провести обговорення заняття не у формі критики, а у вигляді спільного обґрунтованого рефлексивного аналізу.

Іноді ефективний рефлексивний аналіз потребує використання кількох із п'яти перелічених вище методів одночасно. Наприклад, заповнюючи рефлексивний щоденник або контрольний список щодо проведеного заняття, викладач може відчутти потребу одночасно дізнатися думку про нього студентів, і тоді він може скористатися анкетуванням. У випадку використання аудіо або відеозапису заняття корисним буде одночасний аналіз його стенограми.

Наведемо приклад того, як викладач успішно провів рефлексивний аналіз власної педагогічної діяльності, застосувавши два методи рефлексивного аналізу одночасно [12, с.32-33]. Викладач А., який працює із студентами 3 курсу, помітив зниження їхньої активності під час занять у порівнянні з попередніми роками і значні труднощі при виконанні мовленнєвих вправ. Для з'ясування причин виникнення цих проблем і їх подальшого подолання він вирішив скористатися рефлексивним щоденником. Більшість записів мала приблизно такий вигляд:

«Темою заняття були екологічні проблеми. Студенти по черзі читали і перекладали запропонований текст. Від них поступило лише одне запитання щодо незрозумілої граматичної конструкції. На запитання по тексту студенти відповідали дуже коротко. Лише одна студентка спробувала висловити власну думку з приводу поставленого запитання.»

Особливості кожного з п'яти методів рефлексивного аналізу процесу викладання японської мови

метод	переваги	недоліки
1. Контрольний список	Не потребує багато часу. Оскільки зміст питань є фіксованим, регулярне проведення дозволяє помітити моменти, що повторюються, або тенденції до змін.	Потребує попередньої підготовки. Необхідно узгоджувати зміст питань зі змістом занять.
2. Рефлексивний щоденник	Дає викладачу можливість вільно висловити свої думки з приводу проведеного заняття.	Заповнення потребує досить значного часу. Зміст записів різниться у залежності від змісту занять. Записи не мають чіткої структури і можуть бути досить хаотичними.
3. Анкетування студентів	Дає можливість дізнатися думку кожного зі студентів про успішність заняття взагалі, та про їхні власні успіхи або проблеми	Складання питань та варіантів відповідей анкети вимагає від викладача часу і зусиль. Для отримання достовірних відповідей цей метод обов'язково потребує попереднього створення в аудиторії атмосфери ширості й відкритості.
4. Відео/аудіо запис або стенограма занять	Викладач може подивитися збоку на свою діяльність і помітити ті моменти, які раніше залишалися поза увагою. Дуже ефективний метод для визначення аспектів, що потребують покращення. Зокрема стенограма дозволяє відстежити кількість реплік викладача і студентів.	Ситуація запису або зйомки відрізняється від звичайного заняття, тому викладач і студенти можуть відчувати певну напругу. Потребує відповідних технічних засобів. Якщо заняття передбачає вправи, пов'язані з рухом, відео або аудіозапис може бути ускладненим. Стенограма заняття вимагає значного часу.
5. Взаємовідвідування занять викладачами	І викладач, який демонструє заняття, і спостерігачі можуть почути різні думки та ознайомитися з різними точками зору щодо його ефективності.	Вимагає затрат часу від спостерігачів. Є ефективним за умови довірчих і відкритих стосунків між викладачами.

Проаналізувавши записи, викладач пересвідчився у наявності проблеми, проте її причина залишилася для нього незрозумілою. Тоді він скористався методом взаємовідвідування занять колегами. Викладач Б. відвідав заняття викладача А. і під час подальшого обговорення повідомив про такі спостереження: 1) студентам важко відповідати на запитання по тексту через відсутність передтекстових завдань і попереднього введення нових ЛО; 2) викладач не дає студентам достатньо часу для обдумування відповідей; 3) викладач часто поспішає перейти до наступного виду діяльності і не дає студентам достатньо часу до нього підготуватися. Також викладач Б. зауважив, що, на відміну від початкового рівня, коли більшість занять була присвячена відпрацюванню нових граматичних конструкцій, на середньому рівні потрібно використовувати різноманітні методи стимулювання мовленнєвої діяльності студентів (робота в парах, групах, рольові ігри, дискусії тощо). Для ознайомлення з цими методами викладач А. вирішив опрацювати відповідну методичну літературу та, у свою чергу, відвідати заняття викладача Б. та кількох інших досвідчених колег.

Отже, ми можемо зробити висновок, що кожен з перелічених нами вище п'яти головних методів рефлексивного аналізу процесу викладання японської мови є важливим та ефективним, якщо застосовується правильно й доречно. Викладач має чітко розуміти ситуації, у яких потрібно використовувати кожен з методів аналізу або їх комбінації, а також знати особливості, переваги і недоліки кожного з цих методів (див. таблицю 2) [12, с.86].

Таким чином, правильно і системно проведений рефлексивний аналіз дозволить викладачу визначити проблемні моменти власного стилю викладання і спланувати заходи з його покращення. Ці заходи мають стосуватися того елемента структури заняття, у якому викладач віднайде недоліки, тобто його цілей, діяльності, спрямованої на їх досягнення або способів оцінювання успішності студентів. На нашу думку, саме такий комплексний підхід, що передбачає рефлексивний аналіз

процесу викладання за допомогою перелічених вище методів, упровадження заходів з його покращення і повторний аналіз, дозволить викладачам регулярно й ефективно вдосконалювати процес викладання японської мови у вищих навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий. Учебная книга. 3 изд. / Вадим Сергеевич Аванесов. — М. : Центр тестирования, 2002. — 240 с.
2. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. — К.: «Освіта», 1991. — 111 с.
3. Балихина Т.М. Словарь терминов и понятий тестологии. / Т. М. Балихина — М. : Изд-во. РУДН, 2000. — 164 с.
4. Балл Г.О. Про реалізацію гуманістичних принципів у розбудові освіти й педагогічної діяльності / Психологічні аспекти гуманізації освіти: Книга для вчителя / За ред. Г.О. Балла. — Київ-Рівне, 1996. — С.5-22.
5. Гераскин А. С. Роль и место тестового контроля в современном образовании. Образование в современном мире: Сб. науч. статей. / А. С. Гераскин, С. В. Синаторов. — Саратов : Изд-во Саратовского университета, 2009. — 320 с.
6. Євдокимов В.І., Луценко В.В. Гуманістичний підхід до організації занять у вузі / Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Випуск 15. Видавничий центр СДПІ, 2001. — С. 28-29.
7. Education in Japan. Graphic presentation. — Tokyo, 2000. — 50 p.
8. Horwitz E. Surveying student beliefs about language learning // Anita Wenden and Joan Rubin, Lerner Strategies in Language learning, 1987. — P.127-128.
9. Rogers C.R. Freedom to learn for the 80's. — Columbus, OH: Merrill, 1983. — P.23-24.
10. Wallace Michael J. Training foreign Language Teachers – A reflective approach. Cambridge University Press. 1991. — 80 p.
11. 日本語教師の役割/コースデザイン、国際交流基金、2000。 — 67 p.
12. 教え方を改善する、国際交流基金、2010。 — 96 p.
13. 英語教育のアクション・リサーチ Reflective Teaching in Second Language Classrooms, ジャック・C・リチャーズ/チャールズ・ロックハート著 新里まさお訳より、1987。 — P. 79-80

Отримано 11.01.2013